

Najnoviji *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, koji je izašao kao dvobroj u rubrici *Rasprave i članci* donosi sljedeće radove: dr Hamdija Kapidžić, *Veze austrougarske Vrhovne komande i narodnih vijeća u vrijeme raspada Habsburške monarhije*; dr Ferdo Hauptman, *Bosanskohercegovački aga u procijepu između privredne aktivnosti i rentijerstva na početku XX stoljeća*; dr Milan Vasić, *Leskovac u XVI vijeku*; Dževad Juzbašić, *Pitanje regulisanja upotrebe zvaničnog jezika u austrougarskoj politici u Bosni i Hercegovini pred prvi svjetski rat*; Nevenka Bajić, *Komunistička partija Jugoslavije u Hercegovini u ustanku 1941. godine*; dr Avdo Sućeska, *Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću*; dr Gligor Stanojević, *Mletačke i dubrovačke vijesti o austrijsko-turskim ratovima u XVIII vijeku*; Tomislav Išek, *„Markov Protokol“ i politika „sporazuma“ HRSS s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*.

Na osnovu dosada nedovoljno korišćenog arhivskog materijala vojne provenijencije, dr Hamdija Kapidžić je u svom radu vrlo dokumentovano prikazao situaciju koja je vladala na teritoriji Austro-Ugarske u fazi njenog raspadanja, oktobra 1918. godine. Autor je posebno ukazao na usku saradnju između Vrhovne vojne komande Austro-Ugarske i predstavnika nacionalnih država sa ciljem da se suzbije nered i anarhija u vojsci i na taj način otkloni zajednička opasnost od izbijanja socijalističke revolucije.

U svojoj raspravi dr Ferdo Hauptman prilazi agrarnim odnosima u Bosni i Hercegovini sa jednog novog stanovišta. Istražujući stvarne ekonomske odnose između zemljoposjednika — age i bega — s jedne, i kmeta s druge strane, autor razmatra mogućnost posjedničke klase da se uključi u savremeniji način privređivanja. Međutim, i pored mogućnosti koje su im se razvitkom društveno-ekonomskih odnosa poslije okupacije 1878. godine ukazale, bosansko-hercegovačke age i begovi, naviknuti od davnina da primaju hak, nerado su rentijerstvo zamjenjivali vlastitom privrednom aktivnošću.

Koristeći se podacima savremenih popisnih deftera, dr Milan Vasić je prikazao razvoj grada Leskovca u 16. vijeku. Autor je opširno opisao odnose u okolini Leskovca i ukazao na faktore koji su uticali na razvoj grada kao upravnog i sudskog središta nahije i kadiluka, kao i privrednog i kulturnog središta velikog dijela južne Srbije.

Najnoviji broj *Godišnjaka* donosi opširnu raspravu Dževada Juzbašića koja predstavlja zapažen prilog proučavanju jezičnog pitanja u Bosni i Hercegovini u doba koje je neposredno prethodilo svjetskom ratu. Jezično pitanje se javilo u Bosni i Hercegovini već od početka okupacije kao politički problem, a pred prvi svjetski rat ono je zauzimalo istaknuto mjesto u borbi za emancipaciju Bosne i Hercegovine i rješavanje jugoslovenskog pitanja. Ograničavajući se na pitanje zvaničnog jezika, autor je uz korišćenje novih izvornih podataka prikazao kako je bila normirana njegova upotreba. On je ukazao da se na samom početku okupacije mogla primijetiti pojava da se i u unutrašnjoj službi, osobito u sudstvu, uz njemački jezik primjenjuje i srpskohrvatski. Nosioći takve prakse bili su činovnici koji su došli iz Hrvatske, ali je u nacionalnom pogledu prelaskom od prohrvatskog na neutralni bosanski kurs došlo do utvrđivanja njemačkog jezika kao gotovo isključivog unutrašnjeg zvaničnog jezika u cijeloj upravi. Zatim je i u sudstvu njemački postao jedini jezik unutrašnjeg službenog poslovanja.

Članak Nevenke Bajić je dio njenog opširnijeg rada koji je većim dijelom objavljen u *Prilozima* Instituta za istoriju radničkog pokreta, Sarajevo, br. 2, 1966. godine. Za razliku od prvog dijela, u kojem je ukazano na spontani karakter jun-

skog ustanka, poglavlje objavljeno u najnovijem broju *Godišnjaka* razmatra rad partijskih organizacija na stabilizaciji ustanka i razvoju narodnooslobodilačkog pokreta u Hercegovini u posljednjoj četvrtini 1941. godine. U novim uslovima koji su stvoreni italijanskom reokupacijom Hercegovine početkom septembra partijska organizacija se našla pred mnogo složenijom političkom situacijom i neprijateljem koji se orijentisao na stvaranje rascjepa među ustanicima. U radu je prikazan proces organizacionog učvršćenja i proširenja partijske organizacije, stvaranja partizanskih jedinica i organa narodne vlasti na teritoriji Hercegovine do konca 1941. godine. Posmatran u cjelini, rad Nevenke Bajić predstavlja značajan doprinos u nastojanju da se osvijetli jedna od najzanimljivijih stranica socijalističke revolucije u Jugoslaviji.

U našoj istoriografiji dosada je uglavnom pisano o otporu hrišćanske raje, jer je ona na Balkanu predstavljala najveći dio eksploatisanog stanovništva. Međutim, u zemljama sa velikim brojem seljaka Muslimana, kao npr. u Bosni i Hercegovini, znatan dio eksploatisanih činili su seljaci Muslimani, koji su zbog povećanja dažbina i drugih zloupotreba državnih funkcionera podigli nekoliko seljačkih buna u Bosni u 17. i 18. stoljeću. Svojim radom, *Seljačke bune u Bosni u 17. i 18. stoljeću*, dr Avdo Sućeska je jednim dijelom popunio prazninu naše istoriografije za ovaj period istorije naših naroda pod Turcima i skrenuo pažnju naučnoj javnosti na ovo važno pitanje bosanske istorije. Na osnovu dosada poznatih izvora autor je u osnovnim crtama prikazao tok i objasnio uzroke seljačkih buna u Bosni i Hercegovini. Posebnu pažnju pisac je poklonio najvećoj seljačkoj buni koja je izbilna na čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine polovinom pete decenije 18. stoljeća i trajala više od deset godina.

Svojim radom, koji je napisao na osnovu dosada nepoznatih mletačkih i dubrovačkih izvora, dr Gligor Stanojević nam je omogućio da dobijemo jasniju predstavu o događajima u Bosni za vrijeme austrijsko-turskih ratova u 18. stoljeću.

Rubrika *Rasprave i članci* završava se člankom Tomislava Iška. Analiziravši rezultate izbora u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca od 18. marta 1923. godine, koji su ponovo izbacili na političku pozornicu Narodnu radikalnu stranku, Hrvatsku republikansku seljačku stranku, Slovensku ljudsku stranku i Jugoslovensku muslimansku organizaciju, autor je konstatovao da je najveće kvalitativne promjene poslije ovih izbora doživjela Hrvatska republikanska seljačka stranka. Pored povećanja broja izbornika i mandata, ova stranka je, eliminišući Hrvatsku težačku stranku i Hrvatsku pučku stranku, ojačala svoj uticaj u Bosni i Hercegovini. Ostale stranke uglavnom su zadržale među svojim biračima dotadane pozicije. Sastanak predstavnika pomenutih stranaka, nosilaca centralizma i anticentralizma, koji je održan u Zagrebu 12. i 13. aprila 1923. godine, bio je, u stvari, pokušaj istih da iskoriste trenutnu društveno-političku konstelaciju. Narodnoj radikalnoj stranci najveća opasnost prijetila je od mogućnosti prekida apstinencije Hrvatske republikanske seljačke stranke. Praktični rezultat ovih pregovora, koji su odmah u početku naišli na nepremostive teškoće, bio je tajni tzv. »Markov protokol« — u stvari zapisnik razgovora, koji je trebalo da utre put pregovorima o sporazumu. Na osnovu odredaba »Protokola« koje se odnose na Bosnu i Hercegovinu, u radu Tomislava Iška tretiraju se procesi koji su se javili kao posljedica »Protokola«, odnosi vođstva i pristalica HRSS i JMO, djelatnost HRSS u Bosni i Hercegovini itd.

Članak Tomislava Iška dio je njegovih ozbiljnijih napora u proučavanju politike građanskih stranaka, posebno HRSS u Bosni i Hercegovini između dva rata.

Ovaj broj *Godišnjaka* donosi i druge, brojne i vrlo zanimljive priloge kao npr.: *Slovenački politički preporod XIX veka u okviru evropske nacionalne problematike* (dr Fran Cviter), *Džulusi — humajun kazreti šerifi* (Vojislav Bogićević), *Periodika bosanska u prvom austrijskom periodu* (Todor Kruševac); *Slom namjensnika Handela u svjetlu politike novoga kursa u Dalmaciji* (Ivo Perić); *Tihomir iz Kronike popa Dukljanina — historijska ličnost?* (dr Muhamed Hadžijahić); *Italijanski prikaz generalnog štrajka u Bosni i Hercegovini 1906. godine* (dr Rade Petrović); *O djelovanju dra A. Korošca u Parizu novembra 1918. godine* (dr Hamdija Kapidžić); *Stari most u Mostaru* (Hifzija Hasandedić) i *Misija dra Radovana Košutića u Rusiji povodom aneksije Bosne i Hercegovine* (Jovan Jovanović).

U rubrici *Ocjene i prikazi* dato je nekoliko interesantnih osvrtu na knjige i istorijske publikacije.

Na kraju, i ovom prilikom potrebno je istaći bogatstvo sadržaja i raznovrsnost problema koji *Godišnjak* svrstavaju u istaknute istorijske publikacije.

Ibrahim KARABEGOVIĆ